

O‘QUVCHILARNING TINGLASH MALAKASINI OSHIRISH UCHUN DIKTANTLARDAN SAMARALI FOYDALANISH USULLARI

Gulhumor Qahhorova

Farg‘ona politexnika instituti “O‘zbek tili va tillarni o‘qitish” kafedrası
assistenti

Annotatsiya. Ushbu tadqiqotning maqsadi talabalarga tinglashni o‘rgatishda diktant strategiyasidan foydalanishni o‘rganishdir. Til aloqa vositasidir. Tildan foydalanib, odamlar o‘zlarining his-tuyg‘ularini, fikrlarini va fikrlarini ifoda etishlari mumkin. Odamlar kundalik ehtiyojlarini qondirish uchun boshqalar bilan muloqot qilish uchun tildan foydalanadilar. Darhaqiqat, til inson hayotida muhim rol o‘ynagan. Til - bu odamlarning yig‘indisi sifatida shaxslararo muloqotda qo‘llaniladigan va inson muhitidagi narsa, jarayon va hodisalarni to‘liq kataloglaydigan nutq tovushlarining ixtiyoriy tizimi. Shu sababli, odamlar til funksiyalaridan butun dunyo xalqlari o‘rtasida xalqaro aloqa vositasi sifatida foydalanadilar. Tilni, ayniqsa ingliz tilini o‘rganish biz uchun juda muhim, chunki u xalqaro til bo‘lib, u dunyodagi millatlar o‘rtasida og‘zaki yoki yozma muloqotda aloqa vositasi sifatida ishlatiladi. Bundan tashqari, ingliz tilini o‘rganishga bo‘lgan qiziqish juda tez o‘sishi uchun aloqa vositasi sifatida ingliz tilidan foydalanish juda muhimdir. Ushbu maqolada o‘quvchilarning tinglash malakasini oshirish uchun diktantlardan samarali foydalanish usullari va metodikalariga doir ba‘zi yondashuvlarga to‘xtalib o‘tiladi. Ushbu tadqiqotning foydasi talabalarga tinglashni o‘rgatish uchun diktant strategiyasidan foydalanish bo‘yicha o‘quvchilarga tushuncha qo‘shishdir.

Kalit so‘zlar: tinglash, yangi so‘z, so‘zma-so‘z yozish, tahmin qilish, asosiy ma‘noga to‘xtash, urg‘u, diktant

Kirish. Chet tilini o‘rganishning muhim jihatlaridan biri bu tinglashdir. Til o‘rganishda tinglash muhim rol o‘ynaydi. Bu nafaqat jarayonning murakkabligi, balki tinglovchi, ma‘ruzachi, xabarning mazmuni va xabar bilan birga keladigan har qanday vizual yordamni tavsiflovchi omillar tufayli ham talabchan jarayondir. Bu o‘quvchiga tildan foydalanish uchun zarur bo‘lgan bilimlarni shakllantirish uchun

ma'lumot beradi. Tinglash o'quvchilarga tilni mashq qilish uchun zarur bo'lgan tilni egallashlari uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni taqdim etadi [1-3].

Asosiy qism. Tinglash eng ko'p qo'llaniladigan til uslubidir. Tinglab tushunishni yaxshilashning ko'plab kitoblarda umuman ingliz tilini o'rgatish va xususan tinglab tushunishni o'rgatish bo'yicha tavsiya etilgan usullardan biri bu qisman diktant kabi turli muqobil texnikalar bilan diktant yozishdir. Ushbu tadqiqotda qisman diktant faqat o'qitish usuli sifatida ishlatilgan. O'rta darajadagi EFL o'quvchilarining tinglab tushunish qobiliyatini yaxshilash uchun. Darhaqiqat, tinglash kundalik hayotda eng ko'p ishlatiladigan til qobiliyatidir. Tinglash yuqori darajada integratsiyalashgan mahoratdir. Chet tili darslarida bu katta ahamiyatga ega. To'g'ridan-to'g'ri kuzatilishi mumkin bo'lgan o'qish va yozish kabi boshqa til qobiliyatlaridan farqli o'laroq, tinglash mavhum, murakkab “og'zaki tilni eshitish, aniqlash, tushunish va talqin qilish jarayoni”. Ko'pgina talabalar tinglashda jiddiy muammolarga duch kelishadi. Nutq tezligi, tabiiy ingliz tilining qisqartirilgan shakllari, ma'no uchun intonatsiyadan foydalanish va notanish urg'u - bularning barchasi o'z vositalarini oladi va barcha darajadagi o'quvchilarga ko'p amaliyot berish juda muhimdir. Shuning uchun mos uslubni tanlash tinglash ko'nikmalarini rivojlantirish va o'quvchilarning umumiy til o'rganishini yaxshilashda katta ahamiyatga ega [4-9].

Tinglash til o'rganishda muhim mahoratdir va uni ayniqsa akademik kontekstda e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Tinglashning yorlig'i, o'qish bilan bir qatorda, qabul qiluvchi qobiliyat sifatida ham odamlar tomonidan passiv jarayon sifatida tanilgan. Aslida, tinglash faol jarayondir, chunki u odamdan ma'lumot yoki kiritishni qabul qilish va tushunishni talab qiladigan omillarga quyidagilar savollarga javob berish orqali yechim topishimiz mumkin.

1. Diktantdan foydalanish texnikasi o'quvchilarning tinglash qobiliyatini oshirishi mumkinmi?

2. Talabalarning tinglash qobiliyatida diktantdan foydalanishning kuchli va zaif tomonlari qanday?

3. O'quvchilarning tinglash qobiliyatini oshirish uchun diktant texnikasidan foydalanilsa, sinfdagi vaziyat qanday bo'ladi?

Ushbu tadqiqot talabalarning eshitish qobiliyatini yaxshilashga qaratilgan quyidagi maqsadlarga ega:

1. Yozuvchi diktantdan foydalanish texnikasi o‘quvchilarning eshitish qobiliyatini oshirishi mumkinligini bilish;

2. Diktantning o‘quvchilarning eshitish qobiliyatining kuchli va zaif tomonlari bor yoki yo‘qligini bilish;

3. O‘quvchilarning tinglash qobiliyatini yaxshilash uchun diktant ishlatilsa, sinfdagi vaziyat qanday bo‘lishini aniqlash;

Diktantlardan muntazam bilim bosqichiga ko‘ra foydalanish quyidagi tadqiqotning afzalliklarini bir vaqt ichida ham o‘qituvchi va talabaga taklif etadi:

1. Talabalar uchun

a. Talabalarning ingliz tilini eshitish qobiliyati oshadi

b. Talabalar tez-tez diktantni tushunishga o‘rgatiladi

c. Talabalarning so‘z boyligi avtomatik ravishda ortadi

2. O‘qituvchi uchun

a. Bu o‘qituvchilarning yuqori ijodkorligini, professionalligini oshiradi va ingliz tilida doimiy ravishda ilmiy yutuqlar qatoriga erishishga intiladi.

b. Bu o‘qituvchiga o‘qitish jarayonini osonlashtirishga va eshitishdagi qiyinchiliklarni hal qilishga yordam beradi.

3. Maktablar uchun

a. Maktab o‘quv jarayonining sifatini oshirishi mumkin, o‘quv jarayoni muammosiz ishlaydi.

b. Maktab o‘qituvchiga o‘quv materiallarini loyihalash va o‘qitishning o‘zaro ta’sirida erkinlik berish orqali ijobiy yaxshilanishga erishishi mumkin.

c. Tadqiqot natijalari, umid qilamanki, ular muassasa uchun qilgan ishlari qanchalik muhimligini ko‘rsatadi.

Lekin, diktant bilan dars jarayonida muntazam foydalanishik va darsni ko‘proq diktant bilan olib borishlikda ham ba’zi salbiy jihatlarni ham ko‘rishimiz mumkin.

An’anaviy diktant og‘zaki tushunish uchun ajoyib mashq emas, chunki u haqiqiy muloqot bilan deyarli bog‘liq emas. Diktantlar aslida yozma qismlar bo‘lib, ular o‘quvchilarga og‘zaki va yozma til o‘rtasidagi farqni tushunishga yordam bermaydigan ovoz chiqarib o‘qiladi. Qolaversa, ular oddiy odamlar gapiradiganga qaraganda sekinroq o‘qiladi va shuning uchun talabalarga mahalliy aholi gapiradigan tilni tushunishga yordam berish uchun unchalik ahamiyatga ega emas [10-12].

1. Yodlash, qisqa muddatli xotira, agar ular talaba tushunmaydigan darajada ko‘p bo‘lsa, “xotiradan ko‘tarilishi” mumkin.

2. Tovushlar va harflar o‘rtasidagi munosabatni hisobga olgan holda yozish, agar talaba tushunmasa va taxmin qilish har doim ham ish bermasa, imkonsizdir. Diktantda imlo xatolariga katta e‘tibor beriladi, ammo o‘quvchilarning diktant xatolari tufayli aniqlangan asosiy tovush-imlo mosliklarini idrok etishlariga yordam berish uchun juda kam ish olib borilmoqda.

3. Bo‘g‘in, lekin ritmik guruhga bog‘liq va bo‘g‘inlar oralig‘ida uzilishsiz.

Yuqoridagi kamchiliklardan tashqari, boshqa kamchiliklar ham mavjud:

(1) Diktantga oid dalillar noaniq va u bitta yechim emas, balki faqat tinglash testlarining bir qismi sifatida foydali degan xulosalar mavjud Uning ba‘zi kichik testlar bilan boshqalardan ko‘ra ko‘proq bog‘liqligi, bu integrativ test ekanligi haqidagi da‘vo qilingan haqiqat bilan bog‘liq ko‘rinmaydi, lekin u asosan past darajadagi lingvistik ko‘nikmalarni sinab ko‘rishdir. Demak, diktant ushbu ko‘nikmalarni o‘lchashga eng yaxshi imkon beradigan testlar, matnlar va baholash usullari bilan mos keladi.

(2) Talabalarning qisqa muddatli xotirasi sust bo‘lmasa va aytiladigan so‘zlarning uzunligi tinglovchilarning ona tilidagi qobiliyatiga bog‘liq bo‘lmasa, diktant ahamiyatsiz bo‘ladi.

(3) Agar biror kishi xatoning jiddiyligini hisobga olmoqchi bo‘lsa yoki kommunikativ yo‘naltirilgan belgilash sxemasini qabul qilmoqchi bo‘lsa, belgilash muammoli bo‘lishi mumkin, agar nomzod xabarning mohiyatini tushungan bo‘lsa va ortiqcha xususiyatlar e‘tiborga olinmasa, belgi qo‘yiladi .

(4) Agar ishlatilgan matnlar avval eshitish uchun emas, balki o‘qish uchun yaratilgan bo‘lsa, mashq haqiqiy bo‘lmasligi mumkin.

Xulosa. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, diktant o‘quvchilarni tinglashni o‘rgatishda juda foydali. Diktant o‘quvchilarning tinglash qobiliyatini oshirishi, o‘quvchilarning ishonchi va motivatsiyasini oshirishi hamda o‘quvchilarga ingliz tilidagi talaffuzni batafsil tushunish imkonini beradi. Diktant mavjudligi bilan talabalar o‘zlarining qobiliyatlarini, ayniqsa tinglash qobiliyatlarini oshirishlari mumkin. Diktantdan foydalanish orqali o‘qituvchi o‘quvchilarni tinglashni samarali o‘rgatishi mumkin, Bu esa o‘quv maqsadlariga erishishda samarali usul bo‘lishi mumkin.

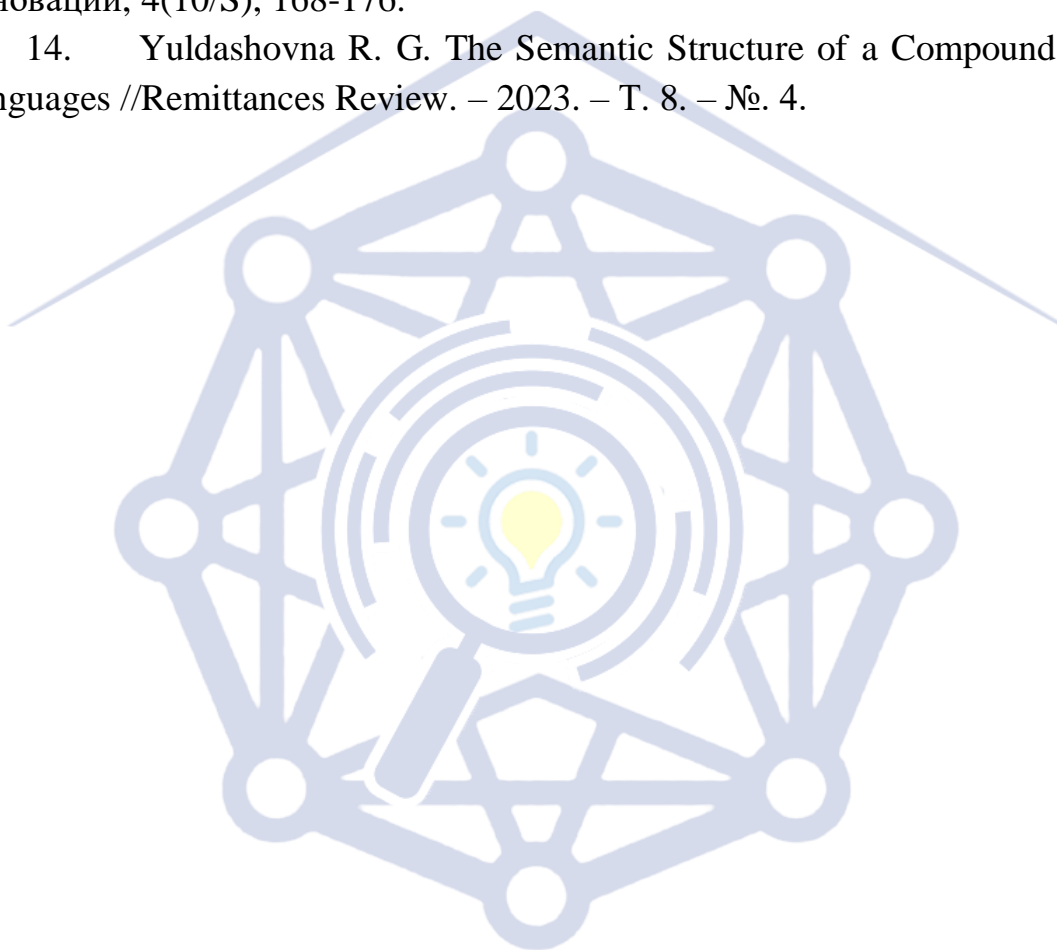
Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Uraimshikova, M. R. (2022). Tinglab tushunishdagi qiyinchiliklar va ularning yechimlari. *Academic research in educational sciences*, 3(6), 5-11.
2. Kahhorova, G. S. (2022). The notions of wael hallaq on an introduction to islamic law. *American Journal Of Social Sciences And Humanity Research*, 2(06), 63-67.
3. Kizi, K. G. S. (2023). A deep study of wael B hallaq’s explaining views of islamic law. *Asian Journal Of Multidimensional Research*, 12(8), 7-10.
4. Sherovna, A. M. (2023). Education of preschool children in the family on the basis of national values. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(4), 624-627.
5. Ташланова, Н. (2023, November). Интерактивные методы в обучении физике для инженеров: от лабораторных работ к виртуальным экспериментам. In Conference on Digital Innovation:” Modern Problems and Solutions”.
6. Sherovna, A. M. (2023). Oila akseologiyasi asosida maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasini modellashtirish tizimini takomillashtirish asoslari. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 13, 14-17.
7. Alikulova, M. (2023). Raising preschool children through modeled values. *Science and innovation*, 2(B5), 304-307.
8. Ташланова, Н. Д., Холматов, Ш. Ж., Хатамова, З. Н., & Араббоев, Х. (2023). Реализация системы работы по использованию онлайн-обучения на практических занятиях академического письма в вузе. *Scientific approach to the modern education system*, 1(9).
9. Alikulova, M. (2023). Aspects of developing students'basic knowledge of the family. *Science and innovation*, 2(B9), 255-257.
10. Sherovna, M. A. (2022). Improving the system of modeling education of preschool children on the basis of national values in the family. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(3), 549-552.
11. Yuldashovna R. G. et al. Linguistic Considerations on the Functional Semantics of English Reduplicative Elements //Remittances Review. – 2023. – Т. 8. – №. 4.

12. Alikulova, M. (2022). Preparation of preschool children to work with the model. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 12(4), 41-44.

13. Ташланова, Н. (2023). Ingliz tili gap qurilmalarida sintaktik aloqalar muammosi: funksional sintaktik sathda sintaktik aloqalar. *Общество и инновации*, 4(10/S), 168-176.

14. Yuldashovna R. G. The Semantic Structure of a Compound Word in Languages // *Remittances Review*. – 2023. – Т. 8. – №. 4.

Research Science and
Innovation House

